

Stockholm den 31 mars 2025

R-2024/2763

Till Justitiedepartementet

Ju2024/02655

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 23 december 2024 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare (SOU 2024:93).

Sammanfattning

Advokatsamfundet, som instämmer i de synpunkter som lämnats i ett särskilt yttrande av Advokatsamfundets expert i utredningen,¹ avstyrker i huvudsak förslagen som avser hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år, förlängd häktningstid för barn mellan 15–17 år samt beträffande förlängd tid för kvarhållande av barn av olika skäl.

Advokatsamfundet har i huvudsak ingen erinran mot förslagen beträffande juridiskt biträde för barn, tillstånd till vissa hemliga tvångsmedel knutna till person, kvarhållande av grupper samt tvångsmedel inför ansökan om resning.

Advokatsamfundet ser risker med att de ändringar som nu föreslås sker i en tid av en allmänt mycket snabb utökning av statens möjligheter till övervakning av enskilda. Utökningar av statens befogenheter att använda tvångsmedel mot barn måste ha särskilt starka skäl för sig. Dessa skäl måste vara än starkare när det är fråga om ännu inte straffmyndiga barn. När det kommer till hemliga tvångsmedel är det fråga om särskilt integritetskränkande ingrepp i den personliga integriteten.

¹ Se särskilt yttrande av advokaten Markus Bergdahl, s. 785 ff. i betänkandet.

Sammanfattningsvis måste höga krav ställas för att ge brottsutredande myndigheter möjlighet att använda hemliga tvångsmedel mot barn som inte ännu är straffmyndiga.

Synpunkter

Förlängd häktningstid för barn

Förslaget om att fristen för att häkta barn enligt huvudregeln ska förlängas från tre till fem månader avstyrks. Advokatsamfundet hänvisar i den här delen till det som anförts av experten i utredningen, advokaten Markus Bergdahl.

Sverige har upprepade gånger kritiserats för hur barn i häkte behandlas.² Inte minst har kritiken avsett att barn häktas ovanligt länge jämfört med andra länder. Bland annat som svar på den kritiken infördes den nu gällande tremånadersfristen den 1 juli 2021. I sammanhanget ska framhållas att en majoritet av åtal mot häktade barn alltså väcks inom tre månader.

Det finns en uppenbar risk att en förlängd frist av häktningstiden för barn kan leda till att förundersökningar där barn är häktade inte bedrivs med samma skyndsamhet som tidigare. En risk som utredningen bekräftar. Följaktligen riskerar fler barn att sitta längre i häkte än vad som gäller enligt nuvarande regler. För att införa en sådan ändring måste det föreligga mycket starka och konkreta behov.

Som skäl för varför fristen ska ändras anför i huvudsak att en allt större andel barn är häktade i mer än tre månader. Det är dock fråga om en minskning från en mycket hög andel. Redan av den anledningen kan behovet av den ifrågavarande ändringen sättas i fråga. Därtill finns redan i dag möjligheter att överskrida tremånadersfristen om det föreligger synnerliga skäl. I utredningen poängteras att åklagarna uppmärksammat problem vid tillämpningen av tremånadersfristen.³ I det sammanhanget ska framhållas att utredningen ser framför sig att ändringen kommer påverka få barn, eftersom åklagare i många fall söker och beviljas förlängd häktningstid.⁴ Det förefaller således inte vara så att barn som häktas för allvarlig brottslighet försätts på fri fot för tidigt.

Det har endast gått fyra år sedan de nya reglerna om tremånadersfrist trädde i kraft. Det kan därför sättas i fråga om det gått tillräckligt lång tid att kunna utvärdera de

² Se t.ex. prop. 2019/20:129, s. 16 f.

³ Se avsnitt 8.7.

⁴ Se avsnitt 8.11.

nuvarande reglerna. Det framstår dessutom inte som självklart att de problem som Åklagarmyndigheten pekat på talar för att fristen ska förlängas. Det saknas över huvud taget överväganden om vilka andra åtgärder som kan tänkas avhjälpa problemet, så som exempelvis förtydligande av reglerna, samverkan mellan myndigheter eller förbättrade rutiner hos Åklagarmyndigheten.

Avslutningsvis ska framhållas att det inte gjorts någon närmare utredning av hur de häktade barnen mår under häktningstiden. Det synes inte heller ha övervägts hur ett barn som är 15 år mår de första månaderna i häkte med vetskapen om att en prövning av om det föreligger synnerliga skäl för häktningen kommer att ske först efter fem månader och inte som i dag, tre månader.

Sammanfattningsvis vägs inte de förhållandevis direkta och mycket negativa konsekvenser som förslaget kommer att få för majoriteten av de häktade barnen upp av behovet av att häkta en liten grupp barn under längre tid. Särskilt inte mot bakgrund av att problemet som beskrivs inte är tillräckligt konkret och att det redan i dag finns goda möjligheter att överskrida tremånadersfristen. Advokatsamfundet anser därför att förslaget i denna del vare sig är nödvändigt, effektivt eller proportionerligt.

Övriga tvångsmedel mot barn under 15 år

Husrannsakan mot barn under 15 år

Advokatsamfundet har i huvudsak ingen erinran mot förslagen.

Beträffande förslaget att ta bort kravet på särskilda skäl för att få använda husrannsakan mot barn under 15 år finns emellertid risker med att sänka kraven. Starka skäl talar för att på ett generellt plan bibehålla särskilt höga krav för att använda tvångsmedel mot barn som inte är straffmyndiga. Å andra sidan talar det förhållandet att barn inte sällan är brottsoffer för att genomföra den föreslagna förändringen. Sammantaget bedömer Advokatsamfundet att förslaget är proportionerligt. Advokatsamfundet vill dock särskilt understryka vikten av att det vid varje beslut om husrannsakan ska göras en avvägning om åtgärden är proportionerlig. Även med det lägre kravet för att få använda husrannsakan mot barn under 15 år måste utgångspunkten alltjämt vara att högre krav gäller än för straffmyndiga personer.

Kroppsvisitation mot barn under 15 år

Utredningen föreslår vidare att kravet på särskilda skäl ska tas bort vid kroppsvisitation mot barn under 15 år. Även om det i utredningen framkommit skäl för den föreslagna förändringen, är Advokatsamfundet tveksamt till om skälen är tillräckligt starka för att väga upp det integritetsintrång som en kroppsvisitation innebär för ett barn under 15 år. Särskilt eftersom barn under 15 år inte är straffmyndiga och att en sådan åtgärd därmed saknar betydelse för lagföringen.

Kroppsvisitation mot barn under 15 år vid olika former av förverkande

När det kommer till frågan om kroppsvisitation mot barn under 15 år i samband med en utredning om självständigt förverkande eller en utredning om förverkande som har koppling till ett brott, är emellertid behovet för åtgärden avsevärt lägre. Förslaget avstyrks därför helt i den delen.

Det är i dessa fall inte fråga om att ingripa direkt mot brottslighet utan indirekt mot barnets egendom. Självständigt förverkande är i sig en långtgående åtgärd i integritetshänseende. Det kan ifrågasättas om det finns ett behov att sänka kraven i dessa situationer. Därvid ska särskilt framhållas att regleringen om självständigt förverkande infördes så sent som i november 2024. Mot den bakgrunden kan det ifrågasättas om det över huvud taget är möjligt att göra en bedömning av eventuella problem som kravet på särskilda skäl innebär i dessa utredningar. Det finns alltså starka skäl för att upprätthålla särskilt höga krav för att få använda kroppsvisitation mot barn i dessa situationer. Advokatsamfundet vill avslutningsvis understryka vikten av att varje ändring som innebär inskränkningar av integritetsskyddet för icke straffmyndiga barns övervägs särskilt noggrant.

Kvarhållande för verkställighet av kroppsbesiktning

Advokatsamfundet avstyrker förslaget. Risken med att utsträcka den ordinarie tiden för kvarhållande med tre timmar, är att barn som hålls kvar med stöd av bestämmelsen riskerar en långsammare hantering av verkställigheten. Det är angeläget att verkställighet av kroppsbesiktning av barn under 15 år prioriteras särskilt högt och hanteras så skyndsamt som möjligt. Att myndigheterna alltså är skyldiga att se till att barn inte får hållas kvar längre än nödvändigt, är inte tillräcklig för att säkerställa detta. Mot den bakgrunden anser Advokatsamfundet att det är lämpligare att utreda om tiden för förlängt kvarhållande vid synnerliga skäl kan utsträckas något.

Kvarhållande av sociala skäl

Advokatsamfundet tillstyrker delvis förslaget. Förslaget om att utöka möjligheten att hålla kvar barn för att överlämna barnet till en lämplig vuxen har goda skäl för sig. Det gäller i samtliga situationer som tas upp av utredningen. Att utöka tiden för kvarhållande till sex timmar avstyrks dock. Barn är särskilt känsliga för kvarhållanden. Advokatsamfundet ser en inte obetydlig risk för att barn i onödan hålls kvar längre än nödvändigt om inte mycket strikta tidskrav upprätthålls. Det bör emellertid kunna vara möjligt att i undantagsfall utsträcka tiden för kvarhållande för att kunna uppfylla syftet med åtgärden. Advokatsamfundet föreslår därför att det ska övervägas om tiden för förlängt kvarhållande vid synnerliga skäl kan utsträckas något.

Förlängd tid för kvarhållande för förhör

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget. Advokatsamfundet vill dock understryka vikten av att brottsutredande myndigheter hanterar ärendet mycket skyndsamt.

Hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år

Advokatsamfundet avstyrker förslaget i denna del i sin helhet och instämmer med och hänvisar till det som anförs av experten, advokaten Markus Bergdahl. Advokatsamfundet vill därutöver framhålla följande.

Samhället står otvivelaktigt inför stora utmaningar med grov organiserad brottslighet. Det är mot den bakgrunden angeläget att de brottsutredande myndigheterna har tillgång till effektiva och ändamålsenliga verktyg. Att barn involveras i den grova organiserade brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem och kräver kraftfulla och välriktade åtgärder. Det är också angeläget att samhällets förtroende för rättsväsendet och de brottsutredande myndigheterna är starkt. Det pågår för närvarande en mycket snabb och omfattande utvidgning av statens befogenheter att använda integritetskränkande åtgärder mot enskilda. Takten är så snabb och omfattningen så stor att det är omöjligt att bedöma såväl de enskilda som den samlade effekten av ändringarna. Detta har både Advokatsamfundet och flera andra remissinstanser påtalat vid upprepade tillfällen.⁵

⁵ Se Advokatsamfundets remissyttrande den 28 mars 2024 över betänkandet Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning (SOU 2023:78) och där gjorda hänvisningar till ytterligare remissyttranden från

Advokatsamfundet ser också en risk för att befogenheter att använda tvångsmedel inte används för det brottsbekämpande syfte de tillskapats för, eftersom brottsligheten anpassar sig till en ny verklighet. Detta riskerar att leda till att rättssystemet innehåller möjligheter att använda tvångsmedel mot enskilda som saknar tillräckligt starka skäl för sig. Det finns mycket som tyder på att när ett nytt eller utvidgat tvångsmedel väl införts så är det svårt, för att inte säga omöjligt, att ta bort det i ett senare skede.

När det gäller tvångsmedel mot barn som inte är straffmyndiga är inte behovet av tvångsmedel lika starkt. I samband med att misstanke uppkommer om ett allvarligt brott, finns i regel straffmyndiga personer med i en sådan brottsplan. Dessa äldre individer har också typiskt sett ett mer bestämmande inflytande över brottsligheten i det enskilda fallen. Även om barn under 15 år i allt större utsträckning förekommer i utredningar om allvarlig brottslighet, finns redan mycket långtgående möjligheter att utreda den allvarliga brottsligheten genom nu befintliga tvångsmedel.

Juridiskt biträde för barn

Advokatsamfundet tillstyrker samtliga föreslagna ändringar.

Övriga förslag

Tillstånd till vissa hemliga tvångsmedel knutna till person

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget.

Tvångsmedel inför eventuell resning

Advokatsamfundet har i huvudsak ingen erinran mot förslaget. Advokatsamfundet gör dock följande anmärkningar.

Förslaget medför utökade möjligheter för staten att använda tvångsmedel mot enskilda. Det är emellertid viktigt att reglerna tydliggörs i fråga om vilka tvångsmedel som kan vara aktuella och när de kan användas inför prövningen av en resningsansökan.

Advokatsamfundet ser också risker med att tillstånd till användande av tvångsmedel lättare kan beslutas när det handlar om att berika underlaget för en resningsansökan till nackdel för en frikänd person än till förmån för en dömd. Advokatsamfundet vill därför påminna om att resning är av störst betydelse när det är till förmån för en

Advokatsamfundet. Se även t.ex. Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens remissyttrande (Dnr 87-2022) den 21 september 2022 över betänkandet Utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel (SOU 2022:19).

tidigare dömd person. Det är viktigt att den utgångspunkten också får genomslag i tillämpningen.

Kvarhållande av grupper

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget.

Att hålla kvar grupper av personer kommer att leda till ökade integritetsintrång mot enskilda. De föreslagna avgränsningarna i fråga om tid och vilka brott som är aktuella, gör dock att Advokatsamfundet bedömer att förslaget är proportionerligt. Att det finns lagstöd för åtgärden innebär också att det blir tydligt vad som gäller i de nu aktuella situationerna.

Övrigt

Advokatsamfundet har i övrigt inga synpunkter på de förslag som presenteras i betänkandet.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander